

Närläsning av personliga erfarenhetsberättelser

Närläsning (close reading) är en metod med ursprung i litteraturvetenskapen och särskilt i nykritiken där texten i sig sattes i centrum. Med tiden har närläsning blivit ett modebegrepp som kommit att beteckna alla möjliga slag av noggrann analys av ett material.

I den föreliggande boken¹ granskar och testar folkloristen, FD Jyrki Pöysä metoden i detalj samt ringar in sin egen syn på närläsning. Vilken typ av kunskap kan man nå med hjälp av närläsning? Hurdan är relationen mellan närläsning och narrativ analys? Hur kan forskaren förmedla närläsningens process till läsaren och demonstrera hur han kommit fram till sina tolkningar genom närläsning som metod? Pöysä vill dock inte klassa närläsningen som en regelrätt metod, utan snarare som ett redskap vid analys och tolkning – ett redskap som ofta kan och bör kombineras med andra analysmetoder.

Närläsning kan användas vid analys av många typer av material, såsom bilder, olika slag av texter, ljudupptagningar, men den aktuella boken fokuserar enbart på personligt håg-

komstmaterial eller erfarenhetsberättelser som insamlats genom insamlingstävlingar. Jyrki Pöysä har en lång erfarenhet av hågkomstmaterial och närläsning och avser att reda ut hur man på ett fruktbart sätt kan analysera och tolka olika typer av texter innehållande personliga erfarenheter. Inom kultur- och traditionsvetenskaperna syftar närläsningen framför allt till att finna innebörder eller meningar i det undersökta materialet.

För Jyrki Pöysä är närläsning en metod som kräver att man analyserar relativt korta texter på högst några sidor och att dessa texter läses upprepade gånger vid olika tidpunkter. Han anser att det inte får bli för långa mellanrum mellan läsningarna, ofta räcker det att återkomma till texten följande dag. Under den första genomläsningen är målet att nå en helhetsuppfattning av innehållet i texten. Tolkningarna och förståelsen av texten är enligt Pöysä i detta skede mer eller mindre automatiska och oreflekterade. Under de senare läsningarna kan man upptäcka nya detaljer, vilket kan bidra till att det första intrycket av texten inte längre känns relevant. Till närläsning hör inte

¹ Pöysä, Jyrki: *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Kultaneito XVII. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu 2015. 282 s.

bara läsandet i sig utan också de anteckningar, understrykningar, post-it-lappar och andra exempel på preliminärt skrivande som utgör delar i den tolkande läsningen. Det centrala i närläsningen är att studera samspelet mellan helheten och delarna i texten och här finner man tydliga paralleller till hermeneutiken och den hermeneutiska cirkeln. Målsättningen med den noggranna läsningen är enligt Pöysä framför allt att blotta forskarens förhandsuppfattningar samt att undvika automatiska reflektierade tolkningar av innehållet i texten. Under närläsningarna av materialet vid olika tidpunkter kan de första tolkningarna förskjutas eller förändras helt och hållet.

För att testa och konkretisera sina resonemang om närläsning som analysredskap har Pöysä valt ut ett litet antal svar ur insamlingstävlingar som arrangerats av Finska Litteratursällskapets folkdiktningsarkiv (Suomalisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto). De utvalda svaren är i sin helhet publicerade i bilagor i bokens slut och författaren uppmanar läsaren att ta del av dem, för att läsaren bättre ska kunna bilda sig en uppfattning om hur han gått till väga i sin analys och hur han kommit fram till sina tolkningar. I varje kapitel finns dessutom kortare citat ur berättelserna som Pöysä analyserar i stor detalj.

Jyrki Pöysä har en tvärvetenskaplig ansats och i sin närläsning av de utvalda erfarenhetsberättelserna utgår han i hög grad från en litteraturvetenskaplig och narratologisk begreppsapparat. Han diskuterar exempelvis berättelsernas handling eller intrig, berättelsernas fiktiva drag samt berättelsens fokalisering eller perspektiv. Han funderar också över ifall enskilda erfarenhetsberättelser då de granskas i sin helhet kunde betraktas och analyseras som ett (litterärt) verk.

I det inledande kapitlet diskuterar Pöysä utgångspunkterna för analysen av nedtecknade erfarenhetsberättelser. Han beskriver erfarenhetsberättelsematerialet som samlats in genom insamlingstävlingar och tar bl.a. upp frågor om representativitet samt andra källkritiska frågor. Här introducerar han också

vad han avser med närläsning och nämner bl.a. i korthet att det finns olika varianter av närläsning såsom tematisk närläsning och teoretiskt informerad närläsning. Efter det inledande kapitlet, belyser och konkretiserar Pöysä sin närläsningsprocess av de utvalda erfarenhetsberättelserna i fem kapitel med särskild fokus på kategorierna narrativitet, tid, rum och agens.

Utifrån ett svar från insamlingstävlingen *Platserna i Joensuu* (Joensuun paikat 2002) analyserar Pöysä hur platsen påverkar berättelsens innehåll och struktur, och hur berättelsens handling eller intrig byggs upp genom beskrivningen av en rutt genom staden. Närläsningen blottlägger att den rutt som berättelsens skribent beskriver i första hand inte är en beskrivning av platserna eller rutten, utan i stället en biografisk berättelse som rör sig på olika tidsplan och som byggs upp utifrån de valda platserna i staden.

I det tredje kapitlet granskar Pöysä erfarenhetsberättelser utifrån ett berättelseanalytiskt perspektiv då han analyserar två svar från frågelistan *Datorn – husbonde eller dräng* (Tietokone – isäntä vai renki 1995). Pöysä utgår bl.a. från William Labovs teori om narrativer då han analyserar de olika element (abstrakt, orientering, komplicerande handling, evaluering, upplösning och koda) som enligt Labov hör till en fullständig berättelse. Närläsningen ger bl.a. vid handen att frågelistsvaren i sig bildar en berättelse, men att denna berättelse även innehåller delar som utgör kortare berättelser eller berättelseliknande partier inom svaret. Här fäster han också särskild uppmärksamhet vid ordval och luckor i berättelserna.

I det fjärde kapitlet analyserar författaren erfarenhetsberättelsernas temporala dimensioner och hur dessa bidrar till berättelsens uppläggning och struktur. Han visar hur det förflutna, nutiden och framtiden bildar centrala beståndsdelar i berättelsen. Här utgår Pöysä från ett svar från en pristävling som arrangerades år 1967 under rubriken *Händelserna år 1918 i folkets minne och tradition* (Vuoden 1918 taughtumat kansan muistissa ja perinteessä).

Pöysä granskar de olika tider och tidsskikt som genom närläsningen kan spåras inom erfarenhetsberättelsen. Pöysä identifierar ett huvudtidsskikt (pääaikataso) i berättelsen, men berättelsen innehåller också andra tidsskikt i form av tillbakablickar och anteciperingar inför framtiden. Därtill diskuterar författaren de tidliga dimensioner som är förknippade med materialet i sig, t.ex. tidsskillnaden mellan det upplevda och det nedskrivna samt att forskarens tolkning också är en temporal process, vilket är ett grundläggande drag vid närläsning.

Bokens femte kapitel behandlar det berättade rummet, dvs. rumsliga aspekter i erfarenhetsmaterial. I detta kapitel utgår Pöysä från tre svar från en pristävling om korsutraditioner (Korsuperinteen keruukilpailu) som arrangerades år 1973. De tre berättelserna analyserar Pöysä genom en *kontrastiv* närläsning, där syftet är att jämföra berättelserna och att finna olikheter mellan dem. Vid närläsningen av erfarenhetsberättelserna från kriget identifierar Pöysä fyra centrala rumsliga aspekter: rummet som scen för händelserna, *rörelsen* som ett rumsligt element, "samrumslighet" (samanpaikkaisuus) mellan berättaren och det berättade (dvs. berättaren som vittne till händelserna) samt "att vara hemma någonstans", en aspekt nära förknippad med identitet. Närläsningen ger vid handen att de rumsliga dimensionerna i berättelserna från krigsåren kan förstås i termer av en resa, där rörelser, gränser, avstånd får särskilda betydelser. Kriget var inte bara en undantags*tid* utan också ett undantags*rum*.

I alla de ovan nämnda kapitlen kom frågan om agens upp, men i det sista kapitlet fördjupar Pöysä diskussionen genom att granska samtliga exempeltexter ur ett aktörsperspektiv (eng. agency). Pöysä utgår från en narrativ synvin-

kel på aktörskapet då han bl.a. analyserar olika positioner skribenterna intar i sina berättelser, vilka innebörder dessa positioneringar får i berättelserna och vilka relationer som kan spåras mellan det berättande jaget och det berättade jaget.

Fokuseringen på teorier och begrepp från litteraturvetenskapen och narratologin är relevant inom folkloristisk forskning, men personligen, som etnolog och därmed som utomstående upplevde jag att den kunskap och den tematik som Pöysä lyfte fram i de fem närläsningsskapitlen var av mindre intresse. Den största behållningen hade jag av Pöysäs diskussion om närläsning på en mera allmän nivå särskilt i bokens första kapitel. Jag antar dock att de omsorgsfulla beskrivningarna av närläsningssprocessen kan bistå den som bedriver berättelseanalys utifrån liknande utgångspunkter som bokens författare.

Jyrki Pöysäs bok är en välstrukturerad framställning där författaren leder och "guidar" läsaren i närläsningssprocessen. Även om boken är en pedagogiskt upplagd handledning i närläsning, kan den inte klassas som en introduktion till ämnet. Läsaren förutsätts exempelvis vara relativt insatt i begrepp inom folkloristik, berättelseanalys, litteraturvetenskap och narratologi. Pöysäs långa erfarenhet av hågkomstmaterial och av närläsning har dock bidragit till att han kunnat bilda sig en klar uppfattning om vad han avser med närläsning och att han med ett pedagogiskt grepp konkretiserar och förmedlar sina insikter till läsaren. Boken är försedd med ett index över centrala begrepp, vilket är synnerligen välkommet.

Sonja Hagelstam